

СКІДАН Н. В.,

orcid.org/0000-0003-4009-4796

аспірантка кафедри кримінального
процесу

(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК [343.13:347.991](477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.62>

ВЕРХОВНИЙ СУД ЯК СУД ПРАВА: СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНКЦІЙ КАСАЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ ТА СТАЛОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено співвідношення касаційної функції Верховного Суду та його виключного завдання щодо забезпечення єдності й сталості судової практики в галузі кримінального судочинства. Продемонстровано, що надання Верховному Суду статусу найвищого судового органу системи судоустрою України внаслідок проведення судової реформи 2016 р. зумовило формування нової парадигми його діяльності та посилило його системоутворюючу роль. Авторкою з'ясовано, що касаційна функція Верховного Суду спрямована на перевірку правильності застосування норм матеріального й процесуального права судами нижчих інстанцій, тоді як функція забезпечення єдності та сталості судової практики передбачає формування узгоджених підходів тлумачення й застосування норм кримінального і кримінального процесуального права.

У роботі підкреслюється, що сучасне стратегічне бачення Верховного Суду корелює зі сформованими в правничій науці орієнтирами, визначаючи єдність судової практики, правову визначеність і сталість правозастосування серед ключових інституційних пріоритетів. З урахуванням цього доведено, що подвійна функціональна природа Верховного Суду проявляється в двох режимах його діяльності: як суду, що здійснює касаційну перевірку відповідно до вимог кримінального процесуального закону, та як суду, що формує загальнообов'язкові орієнтири тлумачення й застосування норм кримінального і кримінального процесуального права України.

Авторкою доведено, що визначальним критерієм для встановлення джерельного значення судового рішення Верховного Суду є характер висновку, сформульованого в ньому. Зокрема, якщо правова проблема виходить за межі розглядуваної справи та потребує уніфікації підходів тлумачення й застосування права, висновок, сформульований у ньому, набуває загального значення, формуючи орієнтири подальшого правозастосування. Натомість, у провадженнях, у яких Верховний Суд обмежується оцінкою істотності процесуального порушення, висновок має індивідуальний характер і не виконує джерелоутворюючої функції. У статті пояснюється, що це обумовлюється тим, що єдність судової практики не є самоціллю, а виступає інструментом забезпечення справедливості та правової визначеності – змістовного ядра засади верховенства права.

Підсумовуючи, в роботі сформульовано висновок, що лише ті рішення Верховного Суду, у яких викладено висновки з метою забезпечення єдності та сталості правозастосування, можуть набувати статусу джерела кримінального процесуального права України. Таким чином, подвійна функціональна природа Верховного Суду визначає зміст його рішень і, відповідно, місце його судової практики в системі джерел кримінального процесуального права.

Ключові слова: Верховний Суд, судова практика, касаційний перегляд справи, забезпечення єдності та сталості судової практики, джерела кримінального процесуального права, висновок суду, висновок Верховного Суду, судові рішення, суд права, суд касаційної інстанції, кримінальне судочинство, кримінальне провадження.

Skidan N. V. The Supreme Court as a court of law: balancing cassation review with the mandate to ensure the unity and consistency of case law in Ukraine

The article examines the correlation between the cassation function of the Supreme Court and its exclusive mandate to ensure the unity and consistency of case law in the field of criminal justice. It is demonstrated that granting the Supreme Court the status of the highest judicial body within the national court system, following the 2016 judicial reform, has led to the formation of a new paradigm of its institutional activity and strengthened its system-shaping role. The author clarifies that the cassation function of the Supreme Court is directed at verifying the correctness of the application of substantive and procedural law by lower courts, whereas the function of ensuring the unity and consistency of case law presupposes the development of harmonised approaches to the interpretation and application of criminal and criminal-procedural norms.

The study emphasises that the current strategic vision of the Supreme Court aligns with the orientations established in legal scholarship, identifying the unity of case law, legal certainty, and the stability of law application as key institutional priorities. On this basis, it is demonstrated that the Court's dual functional nature manifests itself through two distinct modes of activity: as a court conducting cassation review in accordance with criminal procedural law, and as a court shaping generally binding guidelines for the interpretation and application of criminal and criminal-procedural norms in Ukraine.

The author establishes that the decisive criterion for determining whether a Supreme Court judgment acquires the status of a source of criminal procedural law is the character of the conclusion contained therein. Where the legal issue extends beyond the conflict of the individual case and requires the unification of interpretive and applicative approaches, the conclusion formulated by the Court acquires general significance, providing guidance for future law application. Conversely, in proceedings where the Supreme Court confines itself to assessing the materiality of a procedural violation, the conclusion remains individualised and does not perform a source-creating function. The article explains that this is conditioned by the fact that the unity of case law is not an end in itself but serves as an instrument for ensuring justice and legal certainty – the substantive core of the rule of law principle.

In conclusion, the study asserts that only those judgments of the Supreme Court which formulate conclusions aimed at ensuring the unity and consistency of law application may acquire the status of sources of Ukrainian criminal procedural law. Accordingly, the dual functional nature of the Supreme Court determines both the content of its judgments and the place of its case law within the system of sources of criminal procedural law.

Key words: Supreme Court, case law, cassation review of a case, ensuring the unity and consistency of case law, sources of criminal procedural law, court's conclusion, Supreme Court's conclusion, judgment, court of law, court of cassation, criminal just, criminal proceedings.

Вступ. Узагальнення сучасних підходів до визначення ролі судової практики в кримінальному процесуальному праві України свідчить про те, що ключове місце в її формуванні та розвитку належить Верховному Суду (далі – ВС), статус і функціональне призначення

якого були суттєво трансформовані внаслідок судової реформи 2016 р. Так, закріплення за ним статусу найвищого судового органу в системі судоустрою України, а також надання йому виключних повноважень щодо забезпечення єдності та сталості судової практики визначило нову парадигму організації та змісту діяльності ВС, суттєво розширивши його вплив у галузі кримінальної юстиції (ч. 3 ст. 125 Конституції України; ч. 2 ст. 17 та ч. 1 ст. 36 Закону України (далі – ЗУ) «Про судоустрій і статус суддів») [1, 2].

У світлі наведених змін, вважаємо, актуалізується питання подвійної функціональної природи ВС, що охоплює, з одного боку, здійснення касаційного перегляду кримінальних справ (п. 4 ч. 2 та ч.ч. 3–4, 7 ст. 37 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»; п. 21 ч. 1 ст. 3, ч.ч. 5–10 ст. 31, ч. 3 ст. 33 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)), а з іншого – реалізацію завдання щодо забезпечення єдності та сталості тлумачення й застосування норм кримінального та кримінального процесуального права в галузі кримінальної юстиції (ч. 3 ст. 125 Конституції України; ч. 2 ст. 17 та ч. 1 ст. 36 Закону України (далі – ЗУ) «Про судоустрій і статус суддів») [2, 3]. На думку авторки, обидва аспекти діяльності ВС нерозривно пов'язані між собою, однак їх співвідношення та межі реалізації обумовлюють появу низки теоретичних і практичних питань, важливих для розуміння ролі його судової практики в системі джерел кримінального процесуального права України.

З огляду на вищезазначене, актуалізується необхідність визначення співвідношення функцій перегляду судових справ у касаційному порядку та забезпечення єдності судової практики, оскільки саме їх взаємодія визначає характер і зміст судових рішень ВС. Разом із тим, нагадаємо, що в попередніх дослідженнях нами було обґрунтовано, що єдиною сучасною формою судової практики, здатною набувати джерельне значення, є судові рішення, зокрема ВС [4, с. 292, 298–299]. Відтак, питання кореляції зазначених функцій та її впливу на формування підходів тлумачення й застосування норм права ВС потребує окремого наукового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування змісту й особливостей співвідношення функцій перегляду судових справ у касаційному порядку та забезпечення єдності судової практики в діяльності ВС, а також визначення того, як воно (співвідношення) впливає на формування судової практики як джерела кримінального процесуального права України.

Результати дослідження. Так, правовий статус, структура та повноваження ВС визначаються Конституцією України (ч. 3 ст. 125), ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 2 та п. 3 ч. 3 ст. 17, ст.ст. 36–37) і КПК України (п. 21 ч. 1 ст. 3, ч.ч. 5–10 ст. 31, ч. 3 ст. 33 та Глава 32) [1, 2, 3]. Зокрема, він є найвищим судовим органом у системі судоустрою України, який не лише здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції (ч. 3 ст. 125 Конституції України; ч. 2 ст. 17, ч. 1 та п. 1 ч. 2 ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»; п. 21 ч. 1 ст. 3, ч.ч. 5–6 ст. 31, ч. 3 ст. 33 КПК України), а також виконує інші повноваження, визначені п.п. 2–8 ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [1, 2, 3]. Водночас, одним із його основних завдань є виключне повноваження щодо забезпечення єдності та сталості судової практики (ч. 3 ст. 125, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України; ч. 2 ст. 17 та ч. 1 ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»), здійснюючи касаційний перегляд у межах адміністративної, господарської, цивільної та кримінальної юрисдикцій (п. 1 ч. 2 ст. 36, ч. 2 ст. 37 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів») [1, 2].

Зважаючи на вищенаведені положення чинного законодавства, констатуємо, що основними функціями в діяльності ВС є здійснення касаційного перегляду та забезпечення єдності й сталості судової практики. На нашу думку, їх співвідношення зумовлює особливу природу реалізації повноважень ВС, що потребує подальшого дослідження цього аспекту.

Так, нормативне регулювання порядку здійснення касаційного провадження в кримінальному судочинстві визначає функціональну природу ВС як суду права. Цей висновок слідує з ч. 1 ст. 433 КПК України, відповідно до положень якої касаційний перегляд полягає в перевірці правильності застосування норм матеріального та процесуального права без повторного дослідження доказів або встановлення фактичних обставин [3]. Вважаємо, така

модель діяльності засвідчує, що ВС зосереджується на правовій, а не фактичній площині перегляду рішень. Додамо, що це також відповідає конституційному статусу ВС як найвищого суду в системі судустрою України, виключним завданням якого є забезпечення єдності та сталості судової практики (ч. 3 ст. 125 Конституції України; ч. 2 ст. 17 та ч. 1 ст. 36 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів») [1, 2], оскільки підтверджує спрямованість його уваги на питання права, а не факту.

У контексті розгляду цієї проблематики слід звернутися до доктринальних положень з наведеної тематики. Так, науковці зазначають, що особливістю суду права є скерованість його діяльності на формування передбачуваного та узгодженого правозастосування. Зокрема, Я. Берназюк, В. Уркевич і М. Шумило підкреслюють, що саме суд касаційної інстанції призначений визначати правильне розуміння норм права, яке мають враховувати суди нижчих інстанцій, що відрізняє ВС від судів факту (суди першої та апеляційної інстанцій), діяльність яких спрямована на встановлення обставин і дослідження доказів [5, с. 103, 107, 110; 6]. У свою чергу, інші представники правничої спільноти наголошують, що ВС не має виступати додатковою інстанцією перегляду фактів, а основою його діяльності має бути розгляд справ, які містять типову або виключну правову проблему та визначають подальший вектор розвитку правозастосування [7; 8].

Крім того, зауважимо, що сучасне стратегічне бачення самого ВС додатково підтверджує його місію як суду права. Так, у Стратегії розвитку Суду на 2023–2027 рр. єдність судової практики, передбачуваність правозастосування та укріплення правової визначеності обрано його ключовими довгостроковими цілями. Водночас, підкреслюється, що відсутність єдності становить один із головних ризиків для авторитету судової влади, тоді як узгодженість судової практики виступає основним критерієм ефективності касаційної діяльності [9, с. 3, 5, 14–22]. Вважаємо, що така візія посилює розуміння ВС не лише як суду касаційної інстанції, а як інтелектуального центру правозастосування та носія високих стандартів юридичного мислення.

У світлі наведеного констатуємо, що статус ВС як суду права зумовлює подвійний характер його діяльності: здійснення юридичного контролю в межах розгляду конкретної справи (касаційна функція) та формування узгоджених підходів тлумачення і застосування норм кримінального та кримінального процесуального права (функція забезпечення єдності й сталості судової практики). Відтак, вважаємо, що в такий спосіб досягається баланс між здійсненням повноважень суду касаційної інстанції з метою вирішення певного провадження та найвищого суду в системі судустрою України, виключним завданням якого є підтримання єдиного та сталого правозастосування.

Разом із тим, в аспекті визначення ролі ВС важливо підкреслити, що, незважаючи на покладене на нього завдання забезпечення єдності та сталості судової практики, в конкретних кримінальних провадженнях він не завжди реалізує цю функцію. З огляду на те, що ВС є судом права, а не факту, його основне процесуальне завдання полягає в перевірці правильності застосування судами нижчих інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин (ч. 1 ст. 433 КПК України) і, відповідно, оцінці істотності допущених порушень, зокрема крізь призму засади законності (ст. 9 КПК України) [3]. У цьому контексті підтримуємо позицію Д. Луспенника, який зазначає, що ВС має здійснювати саме касаційну, а не ревізійну перевірку, вирішуючи справу остаточно та не перетворюючись на проміжну судову ланку. У цьому розумінні касаційна інстанція є додатковою гарантією захисту людських прав, а не ще одним рівнем повторного перегляду справи по суті [10].

Крізь призму розгляду цього питання доцільно звернути увагу на зміст ч.ч. 1–2 ст. 9 КПК України, які розкривають двоаспектний характер засади законності в кримінальному провадженні. Так, у ч. 1 цієї статті встановлено загальний обов'язок усіх суб'єктів кримінального провадження (від суду до сторони обвинувачення та інших посадових осіб) діяти відповідно до положень Конституції України, КПК України, міжнародних договорів та інших актів законодавства. Натомість, ч. 2 зазначеної норми покладає на сторону обвинувачення додаткові процесуальні зобов'язання: забезпечувати всебічне, повне й неупереджене

дослідження обставин, надавати належну правову оцінку як викривальним, так і виправдальним доказам, а також ухвалювати законні та неупереджені процесуальні рішення [3].

З позицій авторки, за наведеної нормативної моделі суд мав би обмежуватися перевіркою дотримання вимог закону, а сторона обвинувачення – не допускати процесуальних порушень. Проте практика засвідчує, факт їхнього виникнення на різних етапах кримінального провадження, що, у свою чергу, покладає на суд не лише обов'язок констатації факту їх допущення, а й оцінки істотності таких порушень. Видається, що суто формальне реагування судом на будь-яке відхилення від процесуального порядку унеможливило би досягнення справедливості та створило би ризики уникнення відповідальності через недбалість сторони обвинувачення. Зважаючи на це, сьогодні актуальною є концепція істотності порушення, зорієнтованої на забезпечення справедливості й утвердження верховенства права. Відповідно, у низці справ ВС діє виключно як касаційний суд, застосовуючи критерій істотності й утримуючись від формулювання висновків, які могли би «закріпити» допущені порушення в правозастосуванні. Це узгоджується з твердженням, що єдність судової практики не є самоціллю, а служить інструментом досягнення справедливості та правової визначеності – змістовного ядра засади верховенства права. Аналогічну думку висловлює і В. Уркевич, наголошуючи, що «сама по собі єдність, стабільність і незмінність судової практики не є самоціллю у зв'язку з динамічністю суспільних відносин» [11].

Водночас, на нашу думку, з огляду на те, що обставини кожного кримінального провадження є унікальними, формулювання ВС висновків загального характеру є виправданим лише тоді, коли правова проблема розглядуваної справи виходить за межі індивідуальної оцінки істотності конкретного порушення та має значення для забезпечення справедливого й передбачуваного правозастосування.

Відтак, діяльність ВС реалізується в двох режимах: у частині справ він реалізує свої повноваження виключно як суд касаційної інстанції, обмежуючись оцінкою істотності порушення, тоді як в інших – одночасно виконує і функцію касаційного контролю, і функцію забезпечення єдності та сталості шляхом формулювання єдиних підходів тлумачення й застосування норм кримінального та кримінального процесуального права. При цьому, варто звернути увагу на те, що окрема реалізація лише останнього завдання є неможливою, оскільки кожне кримінальне провадження, передане на розгляд ВС, потребує прийняття конкретного рішення. Відповідно, формулювання загальних висновків завжди здійснюється в межах певного касаційного розгляду і, відтак, є його частиною.

Разом із тим відзначимо, що розмежування двох режимів реалізації повноважень ВС іманентно підводить до питання про те, як ця логіка практично відображається в діяльності ВС. Вважаємо, що визначальним у цьому вимірі має бути характер висновку, що міститься в судовому рішенні. Цей підхід ґрунтується на тому, що ключовим елементом судового рішення є висновок суду, сформульований в ньому. У свою чергу, наведена теза пояснюється тим, що результати розгляду справи, зокрема оцінки доказів, визначення змісту та меж застосування відповідної норми права, відображаються в висновках, розміщених в мотивувальній частині рішення, що наводить суд [4, с. 297–299]. Тому саме висновок, як змістовне ядро судового рішення, виступає тією частиною судової практики, що надає їй джерельного значення.

З огляду на це, ключовим є те, яку функцію здійснює ВС у розглядуваній справі. Зокрема, якщо він реалізує лише свої повноваження суду касаційної інстанції (тобто перевіряє правильність застосування норм матеріального та процесуального права), ним формулюється висновок виключно для потреб конкретного провадження, який не набуває загального характеру. Натомість, у випадках, коли виникає потреба в забезпеченні єдності та сталості судової практики, сформульований висновок має іншу природу: ВС дає відповіді на питання певної розглядуваної справи та здійснює уніфікацію підходів тлумачення й застосування норм права, тому його висновок може вважатися таким, що має загальносистемне значення. Зважаючи на це, констатуємо, що судову практику як джерело кримінального

процесуального права України формують лише ті рішення ВС, у яких містяться висновки, спрямовані на забезпечення єдності та сталості тлумачення й застосування права.

Висновки. Підсумовуючи, відзначимо, що у тих кримінальних провадженнях, де поставлене правове питання має значення для забезпечення єдності та сталості правозастосування, висновок ВС виходить за межі розглядуваної справи та формує орієнтири подальшого тлумачення й застосування норм кримінального і кримінального процесуального права. Натомість у протилежних випадках діяльність ВС зводиться суто до здійснення касаційного контролю, а сформульований висновок є обмеженим потребами конкретної справи та має значення лише для неї. Відтак, вважаємо, що подвійна функціональна природа ВС визначає зміст його рішень і, відповідно, значення його судової практики в системі джерел кримінального процесуального права України. Отже, лише рішення ВС, у яких сформульовано висновки з метою забезпечення єдності та сталості правозастосування можуть набувати джерельного значення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 18.11.2025).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 06.11.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top> (дата звернення: 08.11.2025).
4. Скідан Н. В. Судове рішення як елемент судової практики: аксіологічні та правозастосовчі аспекти. *Нове українське право*. 2025. № 4. С. 291–300. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.37> (дата звернення: 06.11.2025).
5. Берназюк Я. О. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 6 (12). С. 101–115. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-6\(12\)-101-115](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-6(12)-101-115) (дата звернення: 06.11.2025).
6. Уркевич В., Шумило М. Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання. *Юридична газета* : вебсайт. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-ismuyut-liniyi-peretinannya.html> (дата звернення: 14.11.2025).
7. Верховний Суд має бути судом права, а не судом факту: Маловацький. *Advokat Post* : вебсайт. URL: <https://advokatpost.com/verkhovnyj-sud-maie-buty-sudom-prava-a-ne-sudom-faktu-malovatskyj/> (дата звернення: 20.11.2025).
8. Мерещук В. Верховний Суд має стати судом права, а не розглядати розлучення, – Смирнов. *LB.ua* : вебсайт. URL: https://lb.ua/news/2023/02/07/545075_verhovniy_sud_maie_stati_sudom_prava.html (дата звернення: 14.11.2025).
9. Стратегія розвитку Верховного Суду на 2023–2027 роки: проєкт / Верховний Суд. URL: <https://drive.google.com/file/d/1pFBjYBAfrCCoornHEOS5WFFq0ANSBk-t/view> (дата звернення: 14.11.2025).
10. «Верховний Суд виконує функцію касації, а не функцію ревізії», – секретар Пленуму ВС Дмитро Луспеник. *Facebook. Верховний Суд* : вебсайт. Ukraine, 2018, 19 груд. URL: <https://surl.li/sqahvg> (дата звернення: 14.11.2025).
11. Формула правосуддя майбутнього та судочинство в умовах війни: судді ВС стали спікерами VII Судового форуму. *Верховний Суд*: вебсайт. URL: <https://surl.li/mowwfv> (дата звернення: 20.11.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

